

לא שיטפון, אך זרם מתגבר - מכירת נשק מסין למזרח התיכון: מאפיינים, מגמות והשלכות על ישראל

הדי שגב ואופק רימר

המסר המרכזי

יצוא בטחוני מסין למזרח התיכון החל ב-1975, היה במגמת ירידה מאז שיאו בשנות השמונים, והוא בעל משקל זניח בהשוואה לאספקת הנשק לאזור מצד ארצות-הברית, רוסיה ומדינות המערב. עם זאת, אפשר שמסתמנת כעת ראשית שינוי מגמה שמקורה בהתלכדות מגמות של התרחבות האינטרסים של סין והעמקת קשריה הכלכליים במזרח התיכון, התעצמותה הצבאית-תעשייתית והבשלת טכנולוגיה צבאית אטרקטיבית מתוצרתה. זו האחרונה מתבטאת ביצוא מוצרים ייחודיים בעלות נמוכה ובאיכות מספקת כגון כלי טיס תוקפים בלתי מאוישים, המוצעים למכירה למדינות באזור ללא מגבלות מדיניות שמטילות מעצמות אחרות.

עבור ישראל יוצרת מגמה מסתמנת זו אתגר בכמה ממדים: פוטנציאל להגעת מערכות נשק מתקדמות לידי אויבי ישראל, בדגש על איראן ושלוחיה; הופעת מערכות נשק ב"שכונה", שההיכרות הטכנולוגית עימן נמוכה ולפיכך רב הקושי לייצר להן מענה; היעדר מחויבות מצד סין (להבדיל מארצות-הברית) לשמירת יתרונה האיכותי של ישראל והיעדר ערוצי שיח עימה בנושא; ותחרות גוברת מצד סין בתחומי יצוא ביטחוני, שהם יתרון יחסי של ישראל. כל אלה מצדיקים הפניית קשב גובר במערכת הביטחון כלפי התעשיות הביטחוניות של סין בכלל ולמזרח התיכון בפרט, כינון ערוצי שיח מתאימים עם ממשלת סין בנושא וליבנו גם בערוצי השיח בין מערכת הביטחון לבין הממשל האמריקאי.

הקדמה

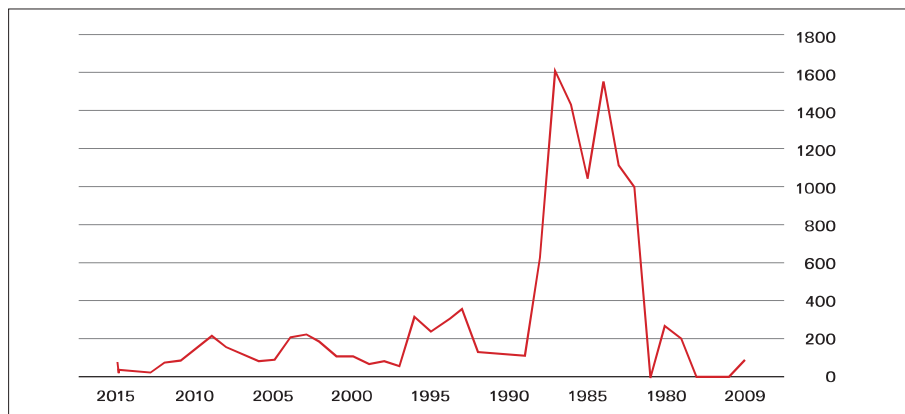
סין היא מעצמה צומחת במישור המדיני, הכלכלי והצבאי, ולה חזון ומפת אינטרסים חובקי עולם. בהתאם לתוכניות המדיניות והכלכליות שלה גוברים גם צרכיה הביטחוניים והצבאיים. כך חלה בשנים האחרונות עלייה בתקציב הביטחון הסיני, ולצידה צעדים פורצי דרך בהיסטוריה הצבאית של סין כגון בניית נושאת מטוסים ראשונה מייצור עצמי, והקמת בסיס צבאי ראשון מחוץ לאדמת סין.¹ באוקטובר 2017, בפתחו של הקונגרס ה-19 של המפלגה הקומוניסטית הסינית, הכריז נשיא סין שי ג'ין-פינג כי עד שנת 2035 יהיו צבא סין והמגזר הביטחוני שלה "מודרניים" ויגיעו לרמת "מעצמה עולמית" עד שנת 2049 – יובל המאה לכינון הרפובליקה העממית של סין.² נכון לשנת 2017 מדורגת סין כיצואנית הנשק השלישית בעולם, אם כי בפער גדול אחרי רוסיה וארצות-הברית. בשנים 2013–2017 היווה היקף יצוא הנשק הסיני כ-12 אחוזים מסך יצוא הנשק בעולם באותן שנים, ורשם עלייה של יותר מ-38 אחוזים בהשוואה לחמש השנים שקדמו להן.³

לאור מגמות אלה ניתחנו את היצוא הביטחוני הסיני למזרח התיכון, את מגמותיו ואת פוטנציאל השפעתו על הסביבה האסטרטגית של ישראל. זאת, דרך מקרי הבוחן של חמש יבואניות המפתח מסין באזור – מצרים, עיראק, איראן, טורקיה וערב הסעודית. תחילה נסקרו בקצרה תולדות היצוא הביטחוני מסין לאותן מדינות, ואמצעי הלחימה הסיניים המצויים באזור. בהמשך תיארנו את המגמות העדכניות והעתידיות בייצור אמצעי לחימה בסין כהיצע אפשרי ללקוחות במזרח התיכון. לבסוף הערכנו במבט אל השנים הקרובות חדירת אמצעי לחימה סיניים לצבאותיהן של איראן, ערב הסעודית ומצרים, בהשפעתם של גורמים מדיניים, ביטחוניים, כלכליים וטכנולוגיים. חלק הארי של הנתונים באשר לאמצעי הלחימה שנרכשו ולעלות העסקאות לקוחים ממסד הנתונים של מכון SIPRI וממקורות גלויים נוספים. יש לציין כי בזאת לא נכללים נתונים על יצוא נשק קל כדוגמת רובי סער, מקלעים ותחמושת, ואף לא אמצעי לוחמה קיברנטיים, שאחריהם קשה למדי לעקוב. לצורך המאמר תוחם המזרח התיכון מאיראן במזרח עד מצרים במערב, ומטורקיה בצפון עד תימן בדרום.

היצוא הביטחוני מסין למדינות המזרח התיכון – 1975–2017

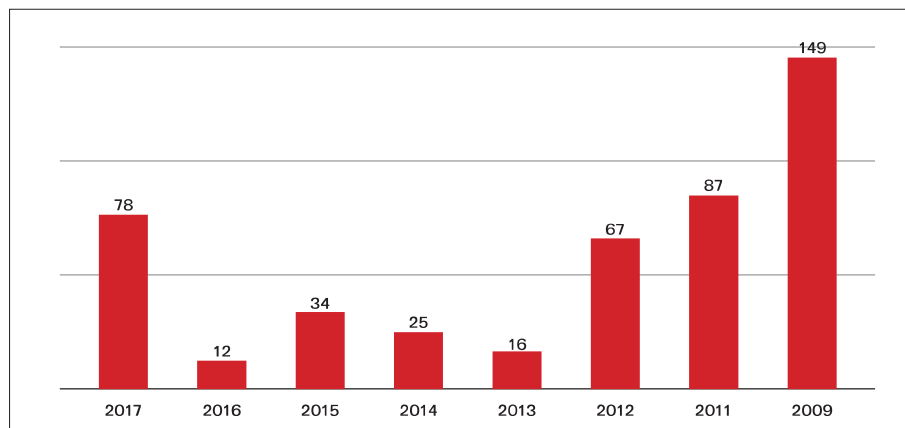
היצוא הביטחוני של סין למזרח התיכון החל באמצע שנות השבעים, ומאז ועד 2017 הגיע היקפו המצטבר, על פי SIPRI, לכ-12.73 מיליארד דולר בלבד. מרבית המכירות בהיקף של כ-8.8 מיליארד דולר התרחשו בשנות השמונים – העשור הרווחי ביותר של סין במזרח התיכון – שבמהלכו ייצאה סין נשק רב לשני הצדדים שלחמו זה בזה במלחמת איראן-עיראק. בשנות התשעים, לאחר המלחמה הקרה, ירד היקף היצוא הביטחוני הסיני למזרח התיכון לכ-1.8 מיליארד דולר בלבד, רובו לאיראן. מגמת

הירידה נמשכה גם בעשור הראשון של המאה ה-21, שבו הגיע היקפו לכ-1.4 מיליארד דולר - רובו לאיראן ומצרים.

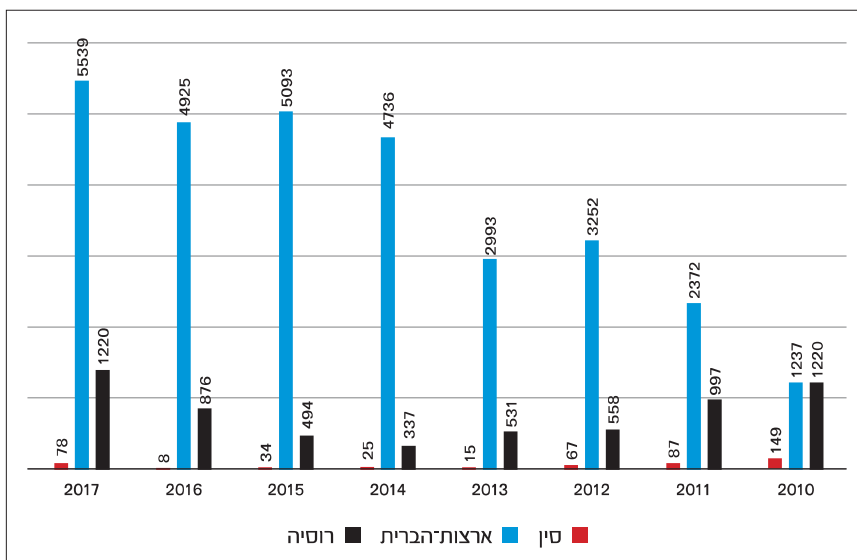

תרשים 1: היצוא הביטחוני של סין למדינות המזרח התיכון משנות השבעים ועד היום, במיליוני דולר (מקור: SIPRI)

על אף הפיתוח המואץ של סין בשנים האחרונות, גם בעשור הנוכחי נמשכת מגמת הירידה בהיקף מכירת הנשק הסיני למזרח התיכון. בין השנים 2010-2017 נאמד היצוא הביטחוני הסיני למזרח התיכון בכ-468 מיליון דולר - כ-3.7 אחוזים מסך היצוא הביטחוני של סין לשאר חלקי העולם באותן שנים, שעמד על כ-12.5 מיליארד דולר. לשם השוואה, על פי נתוני SIPRI, היצוא הביטחוני של רוסיה למזרח התיכון באותן שנים נאמד בכ-6.1 מיליארד דולר (פי 15 מסך המכירות של סין), ואילו היצוא הביטחוני של ארצות-הברית למזרח התיכון (ללא ישראל) נאמד בכ-30.1 מיליארד דולר (פי 65 מסך המכירות של סין).

תרשים 2: היקף היצוא הביטחוני של סין למזרח התיכון בשנים 2010-2017 במיליוני דולר (מקור: SIPRI)

תרשים 3: סך היצוא הביטחוני הסיני למדינות המזרח התיכון בין השנים 2010–2017 במיליוני דולר, בהשוואה לארצות-הברית ולרוסיה (מקור: SIPRI)

מצרים

לאחר מלחמת יום הכיפורים, שבמהלכה ספג הצבא המצרי אבדות קשות, ועל רקע ההתרחקות של מצרים מברית-המועצות, נחתמה בשנת 1975 עסקת הנשק הראשונה של סין עם מצרים, אשר הייתה גם העסקה הראשונה שלה במזרח התיכון.⁴ עסקה זו, אשר במרכזה רכש של מפציצים מסוג Xi'an H-6, הייתה תחילתה של שורת עסקאות נשק בין סין למצרים. בשנות השמונים ביצעה מצרים רכש מסין בהיקף נרחב שכלל כלי שיט כגון צוללות, משחתות וספינות טילים, וכן כלי טיס, כולל מטוסי קרב מדגם F-7B ומדגם J-6 (את האחרון התירה סין למצרים להרכיב בשטחה).

משנות האלפיים ועד היום מתמקד הרכש המצרי מסין בעיקר בכלי טיס. כך למשל, כחלק מהלחימה המצרית בארגון 'המדינה האסלאמית' בחצי האי סיני החלה מצרים במגמה של רכש כלי טיס בלתי מאוישים (כטב"מ) מתקדמים מסוגים שונים, ביניהם CH-4B ו-Wing Loong 1. ראוי לציין כי כחלק מהסכם שנחתם בין חברת Xi'an Aisheng Technology למצרים להעברת טכנולוגיות לחיזוק יכולותיה של תעשיית כלי הטיס הבלתי מאוישים של מצרים, החלה זו בייצור כטב"מ סיור מסוג ASN-209 על אדמתה.⁵ נוסף על כך רכשה מצרים 120 מטוסי אימון K-8 Karakorum, ש-110 מתוכם הורכבו במצרים. ביטוי נוסף לשיתוף

פעולה טכנולוגי בין המדינות הוא הסכם בתחום החלל לטובת שיגור לוויין התצפית השני של מצרים, MisrSAT 2, הכולל הכשרת צוותים מצריים בתחום החישה מרחוק.⁶ שווי עסקאות הנשק של מצרים עם סין למן העסקה הראשונה בשנות השבעים ועד היום נאמד בכ-3 מיליארד דולר. עם זאת, בין השנים 2010-2017 עמד היקף היצוא הביטחוני של סין למצרים על כעשירית בלבד מסך היצוא הביטחוני של סין לכל המזרח התיכון באותו פרק זמן.

עיראק

תחילתם של היחסים הביטחוניים בין סין לבין עיראק בראשית שנות השמונים, בשיאה של מלחמת איראן-עיראק. על פי SIPRI, הרכש העיראקי היה בעיקר בתחום האוויר וכלל בין היתר מטוסי קרב מדגם J-6 ו-F-7B, מפציצים מדגם Xi'an H-6 וטילים נגד מטוסים מסוג HN-5A. בתחום היבשה רכשה עיראק בעיקר טנקי מערכה מסוג Type-59 ו-Type-69A1 וכלי רכב קרבי משוריין (רק"ם) נוספים כגון Type-63. בתחום הימי רכשה עיראק 200 טילים נגד ספינות מסוג HY-2. היקף הרכש העיראקי מסין הגיע ליותר מ-4.2 מיליארד דולר בתקופה זו. לאחר המלחמה ועד העשור הראשון של המאה ה-21 הופסק הרכש מסין והוא חודש רק בשנת 2015, כאשר עיראק רכשה במסגרת עסקה בשווי של כ-17 מיליון דולר ארבעה כלי טיס בלתי מאוישים תוקפים מסוג CH-4B, יחד עם 20 פצצות מסוג FT-9 ו-20 טילי אוויר-אוויר מסוג AR-1. במאוס 2018 פורסם כי סין הציעה לעיראק מערכות של טילים מונחים נגד טנקים מסוג HJ-10A על בסיס נגמ"שי VN-1 סיניים.⁷

איראן

תחילתם של היחסים הביטחוניים בין סין לבין איראן גם היא בראשית שנות השמונים, בשיאה של מלחמת איראן-עיראק. בעקבות המהפכה האסלאמית וניתוק היחסים בין ארצות-הברית לאיראן הפכה סין לאחת מספקיות הנשק המרכזיות שלה. העניין האיראני בתוצרי התעשיות הביטחוניות הסיניות היה בעיקר בתחום הטילאות. איראן רכשה מסין ידע ותשתיות ייצור שנדרשו לה, או כמות זניחה של פריטי נשק שאותם הינדסה לאחור (Reverse Engineering) לצורכי ייצור עצמי. כך, עם הזמן ייצרו התעשיות האיראניות גרסאות איראניות לכלי נשק סיניים. מתחילת שנות התשעים ועד אמצע שנות האלפיים ייצרה איראן באופן זה מאות טילים נגד ספינות מסוג 'נו' ו'נתדר', המבוססים על הטילים הסיניים C-802 ו-C-801, בהתאמה; וכן טילי 'כות'ר', המבוססים על טילי C-701 ו-C-704, וטילי 'נצר' המבוססים על ה-C-705 הסיני.⁸ חלק מהפיתוחים האיראניים המבוססים על טכנולוגיה סינית הועברו לשימוש חזבללה וחמאס, והופעלו בעימותיהם מול ישראל. כך למשל, במלחמת לבנון השנייה

בקיץ 2006 נפגעה ספינת הטילים 'אח"י חנית', ככל הנראה, מגרסה איראנית של טיל C-802 הסיני, שנורתה מחופי ביירות. במהלך אותו עימות ירה חזבאללה רקטות מצרר סיניות בקוטר 122 מ"מ אל מטרות אזרחיות בצפון ישראל.⁹ בשנת 2011 תפסו כוחות צה"ל על גבי הספינה 'ויקטוריה' שישה טילים איראניים המבוססים על ה-C-704 שנועדו לחמאס בעזה,¹⁰ ובכך נמנע סיכון חמור לאסדות הגז ולכוחות חיל הים. בין השנים 2010-2017 עמד היקף היצוא הביטחוני של סין לאיראן על כ-36 אחוזים מסך היצוא הביטחוני של סין לכלל המזרח התיכון.

מעבר לסיוע בתחום הטילאות, סין סייעה לאיראן גם בפיתוח אמצעי לחימה בלתי קונוונציונליים. על פי ה-CIA, סין הייתה אחת מספקיות הידע העיקריות של איראן בתחום הלוחמה הכימית, וסייעה לה בעיקר בייצור ובהרכבה של ראשי קרב כימיים על גבי טילים בליסטיים. בתחום הגרעין סיפקה סין לאיראן מספר כורי מחקר אזרחיים לצורך הכשרת מהנדסי גרעין, וסייעה בפיתוח משאבי אורניום "למטרות אזרחיות". דוח של משרד ההגנה האמריקאי טען כי סין סייעה לאיראן גם בתוכנית הגרעין הצבאי, אולם היקפי הסיוע ומהותם אינם ידועים.¹¹ ביולי 2017 התפרסם דוח של משרד האוצר האמריקאי, שלפיו השיגה איראן רכיבים אלקטרוניים למערך הגרעין שלה באמצעות חברת אלקטרוניקה סינית בשם Emily Liu וחברות המסונפות אליה, לפחות משנת 2014.¹²

טורקיה

על פי SIPRI החל הרכש הטורקי מסין בשנת 1998, כאשר נרכשו משגרי רקטות מסוג WS-1B. בין השנים 2002-2012 רכשה טורקיה 200 טילים בליסטיים קצרי טווח מסוג B-611. אף על פי שחברותיה של טורקיה בנאט"ו היא עוגן משמעותי במדיניות החוץ והביטחון שלה, היא המשיכה לשקול להרחיב את שיתוף הפעולה הביטחוני עם סין. כך, בספטמבר 2013 זכה תאגיד CPMIEC הסיני במכרז לרכישת מערכות הגנה מפני טילים. מבחינתה של טורקיה, האופציה לשיתוף פעולה עם התאגיד הסיני בשלב הייצור הייתה שיקול מרכזי. מבחינתה של סין, העובדה שחברה בנאט"ו מעוניינת לרכוש ממנה מערכות מתקדמות אפשרה לה להציג את עצמה כספקית של נשק מתקדם, כמעין "תו איכות".¹³ העסקה עוררה תרעומת רבה בנאט"ו, והוצגה על ידי בעלות בריתה המערביות של טורקיה כפוטנציאל ל"סוס טרויאני". האמריקאים התנגדו נמרצות לעסקה הנרקמת, ולאחר דחיות מרובות הודיעה טורקיה בנובמבר 2015 על ביטול מוחלט של המכרז.¹⁴ מאז מקרה זה לא דווח עד כה על עסקאות נשק נוספות עם סין.

ערב הסעודית

על פי SIPRI החל הרכש הסעודי מסין בשנות השמונים, עם רכישתם של טילים בליסטיים לטווח של אלפי קילומטרים מסוג DF-3A (CSS2) תמורת 450 מיליון דולר. העסקה בוצעה תחת מעטה חשאיות ופורסמה רק בשנת 2014, אז הציגה ערב הסעודית את הטילים לראשונה. בשנת 2007 נרכשו גם טילים בליסטיים מסוג DF-21 ותותחים מתנייעים (תומ"ת) מסוג PLZ-45. משנת 2010 רוכשת ערב הסעודית מסין בעיקר כלי טיס בלתי מאוישים כגון Wing Loong 1 ו-CH-4B, אשר בעתיד ייוצר על אדמת ערב הסעודית.¹⁵ בשנת 2017 הועברו לערב הסעודית חמישה כטב"מים מסוג Wing Loong 2 בעסקה שהיקפה 20 מיליון דולר, ככל הנראה חלק מתוך עסקה רחבה יותר.

המגמות העדכניות בייצור אמצעי לחימה מתוצרת סין

מאז שנות התשעים עובר מגזר התעשיות הביטחוניות של סין רפורמות, במטרה לספק את צורכי הביטחון הגדלים והולכים של המעצמה המתפתחת. התעשיות הביטחוניות הסיניות פועלות ליעול שיטות עסקיות, לצמצום בירוקרטיית פנימיות, לקיצור תהליכי פיתוח ולביצוע מודרניזציה בתהליכי הייצור, לשיפור בקרת האיכות ולקידום סינרגיה צבאית-אזרחית בפיתוח מערכות, החל משלב הרעיון ועד לשלב האספקה. פעולות אלו נועדו לפצות על הפער הטכנולוגי של סין מול מתחרותיה בשוק הנשק העולמי.¹⁶ התעשיות הביטחוניות בסין משביחות כיום את איכות המוצרים בכל התחומים, כמו גם את כושר הייצור הכולל, ומשוות אותו בהדרגה לזה של רוסיה ואף של מדינות המערב, בתחומים מסוימים.¹⁷ על הכיוונים והמגמות ביצוא הנשק הסיני אפשר ללמוד מתוכניות החומש של סין, המסמנות את האתגרים והמענים המדיניים-ביטחוניים, הכלכליים והחברתיים לחמש השנים הבאות;¹⁸ וכן מתערוכות הנשק שסין עורכת או משתתפת בהן. תוכניות אלו, המסמנות יעדי מפתח לאומיים, מלמדות כי בעת הנוכחית מתעדפות התעשיות הביטחוניות של סין (על פי סדר יורד) פיתוח של מערכות טילים וחלל, כלי טיס, מערכות ימיות ואמצעים לכוחות היבשה. אמצעי לחימה אלה, אף על פי שאינם משתווים לאמצעי לחימה מקבילים מתוצרת מערבית או רוסית, מכוונים לגשר על הפערים הטכנולוגיים מול המתחרות, ולהפוך את צבא סין לצבא מודרני המסוגל להתמודד עם האתגרים המורכבים בגבולות הארוכים של הרפובליקה, והרחק מעבר להם.¹⁹

טילאות

על פי דוח של משרד ההגנה האמריקאי, הייצור בסין בתחום הטילים הבליסטיים, טילי השיוט, טילי קרקע-אוויר וטילי אוויר-אוויר – עבור צבאה ולמטרות יצוא – שופר במידה ניכרת בשנים האחרונות, בעיקר הודות לשדרוג שלבי ההרכבה הראשונית

ומתקני הייצור של מנועים לרקטות. רוב הטילים הבליסטיים וטילי השיוט של סין קרובים בביצועיהם למוצרים המקבילים מתוצרת מדינות המערב ורוסיה, וחלקם אף מיועדים ליצוא. בדצמבר 2017 נצפו במצעד צבאי בקטר זוג משגרים ניידים נושאי טיל בליסטי סיני קצר טווח מסוג SY-400,²⁰ ולפיכך, לצד ערב הסעודית וטורקיה, קטר היא המדינה השלישית במזרח התיכון שרכשה טילים בליסטיים מתוצרת סין. לצד זאת, מערכות טילי הקרקע-אוויר של סין המבוססות על הדגמים הרוסיים עודן משתרכות מאחור.²¹ לשם המחשה, רק לאחרונה רוסיה סיפקה לסין מערכות הגנה אווירית חדשות מסוג S-400.²² כמו כן, חברת CPMIEC הסינית מייצאת מערכת הגנה אווירית מתקדמת מסוג FD-2000 – גרסת יצוא של מערכת ה-HQ-9 הנמצאת בשימוש מבצעי, בין היתר, באיים המלאכותיים בים סין הדרומי. המערכת מבוססת על מערכת ההגנה האווירית הרוסית מסוג S-300, אולם טווח היירוט שלה נמוך מזה של המערכת הרוסית ומגיע לכ-125 קילומטרים בלבד.²³

אוויר

תעשיית התעופה המסחרית והצבאית של סין התקדמה בשנים האחרונות לייצור מטוסי תובלה גדולים, מטוסי קרב מהדור הרביעי והחמישי, כטב"מים מודרניים למטרות סיור ותקיפה ומסוקים. תוכנית החומש ה-13 (2016-2020) עוסקת בין היתר במיקוד נושאים למחקר, לפיתוח ולחדשנות, ביניהם פיתוח מסוקים, כטב"מים ומטוסים, ואף לוויינים.²⁴

התעשייה האווירית המסחרית של סין השקיעה רבות באמצעים טכנולוגיים לייצור שבבים, אוויוניקה ורכיבים אחרים, אשר תורמים גם לתעשיית המטוסים הצבאיים. עם זאת, היא עדיין נסמכת על מקורות חיצוניים, למשל בתחום מנועים בעלי ביצועים ואמינות גבוהים. התשתית והניסיון של סין בייצור מטוסים אזרחיים משתפרים, ולראיה סין פיתחה מטוסי תובלה הן למגזר הצבאי והן למגזר האזרחי. ניתן לציין את מטוס הנוסעים האזרחי מדגם C-919 המיוצר בתאגיד COMAC, אשר עתיד כבר בעשור הבא להתחרות עם יצרניות המטוסים בואינג ואיירבס.²⁵ הישג נוסף לתעשייה האווירית בסין נרשם בדצמבר 2017 בטיסת בכורה למטוס האמפיבי הגדול בעולם AG-600 kunlong, המפותח ומיוצר כולו בתאגיד הסיני AVIC ומיועד גם ליצוא.²⁶ אחד מאמצעי הלחימה הסיניים המתקדמים ביותר המיועדים ליצוא הוא מטוס הקרב החמקני מסוג Gyrfalcon J-31. מטוס זה המכונה גם FC-31 פותח כמענה למטוסי הקרב האמריקאיים מהדור החמישי, המתאפיינים ביכולות חמקניות. המטוס שמפתח Shenyang Aircraft Corporation מאופיין ביכולות חמקנות מוגבלות, ופיתוחו צפוי להסתיים בשנת 2019.²⁷ על פי הפרסומים מחירו יעמוד על כ-70 מיליון דולר

בלבד, ונטען כי לקוחות פוטנציאליים רבים הביעו בו עניין, וזאת אף שנכון לכתבת שורות אלו הוא טרם נכנס לשלב הייצור.²⁸

סין כאמור פעילה מאוד גם בתחום כלי הטיס הבלתי מאוישים, והיצוא הסיני מתמקד בשתי משפחות דגמים עיקריות: Cai Hong (CH) ו-Wing Loong, המכונה גם Pterodactyl.

אחד הכטב"מים המתקדמים ביותר של סין הוא ה-CH-5. לפי גורם בכיר בתהליך הפיתוח של כלי זה, הוא מסוגל לשהות כ-60 שעות ברום של כעשרה קילומטרים ולשאת מטען ייעודי במשקל של כאלף קילוגרם. לדבריו הוא מתקדם יותר מכטב"מ הדגל של ארצות-הברית, ה-MQ-9, ומדינות אחדות הביעו עניין ברכש הכטב"מ שאושר ליצוא. בניגוד למדינות המערב, התאגיד הביטחוני CASC שבו מיוצר הכטב"מ הודיע כי הוא מוכן למכור גם את הטכנולוגיות של הכלי למדינות זרות.²⁹ על פי מסמך ממשלתי סיני שנחשף בפברואר 2018, סין ייצאה בשנים האחרונות למעלה מ-30 כטב"מים מהדגם הקודם CH-4 למדינות שונות ובהן עיראק, ערב הסעודית, ירדן ומצרים.³⁰

כטב"מ נוסף שנחשף לראשונה בנובמבר 2016 הוא Wing Loong 2, שביצע את טיסת הבכורה שלו בפברואר 2017. זהו שדרוג של הדגם הקודם Wing Loong 1, אשר נמכר בכמויות גדולות למדינות כמו מצרים, ערב הסעודית, ניגריה, אוזבקיסטן, קזחסטן ואינדונזיה. אורך הכטב"מ כ-11 מטרים, מוטת כנפיו 20.5 מטרים וגובהו 4.1 מטרים. הוא מצויד במטען ייעודי גדול שמשקלו 400 קילוגרם ומסוגל לשאת חימוש כמו טילי אוויר-קרקע, טילים מונחים מדויקים, פצצות וטילי אוויר-אוויר.³¹ בפברואר 2017 נחשף כי חברת CAIG - חברה בת של התאגיד הביטחוני AVIC הסיני - תספק ללקוח במזרח התיכון 300 יחידות מדגם זה. על אף דיווחים שונים אשר זיהו את ערב הסעודית כלקוחה בעסקה זו, בינואר 2018 נצפו שלושה כטב"מים מדגם זה בבסיס צבאי של איחוד האמירויות הערביות.³² באפריל 2018 דווח כי בכיר חות'י חוסל על ידי איחוד האמירויות הערביות באמצעות כטב"מ חמוש סיני מדגם זה, כחלק מן הלחימה המתמשכת נגד המורדים החות'ים בתימן.³³ נכון לכתבת שורות אלו ועל פי SIPRI, במהלך שנת 2017 הועברו חמישה כטב"מים לערב הסעודית וחמישה לאיחוד האמירויות הערביות.

מעבר לכך, חברות סיניות רבות פועלות גם בתחום הכטב"מים והרחפנים לשימוש המגזר האזרחי. כלים אלו, הנחשבים לפופולריים בשוק העולמי של הכטב"מים האזרחיים, נגישים לכול ומחירים זול בהשוואה לכלי טיס צבאיים (מאות עד אלפי דולר ספורים). בין חברות אלו ניתן למנות את DJI ואת Skywalker Technologies, המייצרות ומשווקות בין היתר רחפנים ממשפחת ה-Phantom וכטב"מים אזרחיים כגון X-8, בהתאמה. אלו נצפו גם בשימוש ארגוני טרור כדוגמת 'המדינה האסלאמית' לצורך משימות סיוור, איסוף מודיעין ואף תקיפה.³⁴

ים

סין משפרת את יכולות הייצור של צוללות, ספינות טילים, משחתות, תעופה ימית ואמצעים ימיים נוספים באמצעות שדרוג והרחבת מספנותיה. שני תאגידי ייצור הספינות בסין – China State Shipbuilding Corporation ו־China Shipbuilding Industry Corporation – משתפים פעולה בנושאי עיצוב ספינות ומידע על אופן בנייתן, כדי להגביר יעילות בתחום ייצור אמצעים ימיים. סין ממשיכה להסתמך על ספקים זרים בנושא רכש יחידות הינע, אולם היא נעשית יותר ויותר עצמאית בתחום הימי.³⁵ ביוני 2017 טען בכיר בצי הסיני כי סין היא המובילה העולמית בפיתוח מערכות הנעה חשמליות משולבות (IEPS).³⁶ סין הציבה לעצמה יעד לפתח צוללות שקטות, מערכות אלקטרוניות מתקדמות לשימוש כלי שיט ומערכות לחימה ימיות המבוססות על בינה מלאכותית.³⁷

על פי משרד ההגנה האמריקאי, סין היא יצרנית הספינות הגדולה בעולם, והיא מחמשת את ספינות הקרב שלה באמצעים מתקדמים בתחום ההגנה האווירית וההגנה התת־ימית, כמו גם ביכולות התקפיות.³⁸ בשנת 2017 חנכה סין לראשונה בתולדותיה נושאת מטוסים ראשונה מייצור עצמי, לאחר שנושאת מטוסים מדגם סובייטי נרכשה על ידי סין מאוקראינה אחרי נפילת ברית־המועצות, ושופצה על ידה. לאחרונה דווח כי סין חתמה עם תאילנד עסקת ענק למכירת שלוש צוללות. העסקה ממחישה את הנכונות של סין לייצא כלי שיט אסטרטגיים למדינות שהאינטרס שלה הוא לחזק את היחסים עימן.³⁹ נוסף על כך, בתערוכת Defense & Security 2017 שהתקיימה בנובמבר 2017 הכריזה סין על מגוון דגמים חדשים של צוללות. בין המדינות במזרח התיכון שהתעניינו בכלים אלו, לטענת חברת CSOC הסינית, היו ערב הסעודית, איחוד האמירויות הערביות ומצרים.⁴⁰

יבשה

על פי דוח של משרד ההגנה האמריקאי, כושר הייצור של סין ממשיך להתקדם כמעט בכל תחום של מערכות צבא היבשה הכוללות טנקים חדישים, רק"ם וארטילריה, אם כי לעיתים במחיר של התפשרות על איכות.⁴¹ בין היתר מפתחת סין מגוון כלי רק"ם מתקדמים למטרות יצוא.⁴² זאת ועוד, באוגוסט 2017 חשפה סין לראשונה מערכת הגנה אקטיבית לרק"ם מתוצרתה מסוג GL-5, אשר הצליחה במסגרת ניסוי ליירט חימוש נגד טנקים. מערכת זו המיועדת גם ליצוא פועלת באופן דומה למערכת 'חץ דורבן' הישראלית מתוצרת חברת תעש מערכות.⁴³

הערכת המגמות העתידיות בהצטיידותם של צבאות המזרח התיכון באמצעי לחימה מתוצרת סין

מגמות החדירה של אמצעי הלחימה הסיניים לצבאות המזרח התיכון בשנים הקרובות יושפעו מגורמים שמקורם בסין עצמה, במזרח התיכון, ביחסי המעצמות עם האזור ובמגמות השולטות בשוק היצוא הביטחוני העולמי.

שיקולים מאיצים

אינטרסים מדיניים וכלכליים משותפים ההולכים ומתרחבים – לסין עניין הולך וגובר במזרח התיכון, והאינטרסים שלה מתרחבים משיקולי אספקת אנרגיה והרחקת טרור מגבולותיה לאינטרסים כלכליים נוספים. המזרח התיכון הוא מקור אנרגיה מרכזי של סין, וספקיות הנפט העיקריות שלה הן ערב הסעודית ואיראן.⁴⁴ מעבר לכך, מדינות האזור ובפרט איראן ומדינות המפרץ שוכנות בצומת של צירי התנועה ביבשה ובים, בין מזרח אסיה לאירופה ולאפריקה. בשנים הקרובות תשקיע סין מיליארדים בפיתוח תשתיות הקשורות למיזם 'דרך המשי החדשה', ובהן מסילות ברזל, נמלים, כבישים, צינורות להולכת מוצרי אנרגיה, רשתות חשמל ותקשורת ועוד.⁴⁵ העמקתם והתרחבותם של אינטרסים סיניים באזור המזרח התיכון, על אי-היציבות הבסיסית שבו, מאלצות את סין לבנות בהדרגה יכולת להגן על האינטרסים שלה (קווי אספקה, תשתיות, השקעות, נכסים, פרויקטים ועובדים סינים) ולהגביר בזירות את מעורבותה באזור, כפי שניתן ללמוד מהתנהלותה באפריקה.

הצורך העמוק של סין באנרגיה ובמחצבים שמקורם באפריקה וההשקעה הרחבה וארוכת השנים בתשתיות ביבשת הובילו את סין בשנים האחרונות למעורבות גוברת בענייני היבשת ובסכסוכיה. כך, סין לקחה על עצמה תפקיד של מתווכת במלחמת האזרחים בדרום סודאן, מאז שפרצה בשנת 2013 ובשנים שחלפו מאז.⁴⁶ לצד זאת, עיקר הסיוע הכלכלי והצבאי שהעניקה סין לאזורי משבר באפריקה היה דרך מסגרות רב-צדדיות. באופן זה הקימה סין מסגרות אזוריות לפתרון סכסוכים ולהגברת שיתוף פעולה אזורי, כמו 'היוזמה הסינית-אפריקאית לשותפות קואופרטיבית לשלום וביטחון' (ICACPPS), אשר הוקמה בשנת 2012 והעניקה סיוע כלכלי ליוזמות מקומיות דומות, וכמו 'הכוח האפריקאי להתערבות מהירה במשברים' שהוקם בשנת 2013. סין גם שלחה כוחות מטעמה לארבע משימות שמירת שלום מטעם האו"ם ברחבי אפריקה.⁴⁷ רק בשוליים נראה כי סין תמכה ישירות במאמצי בניין כוח של משטרים אפריקאיים מול אתגרים פוליטיים וביטחוניים, אם כי זאת במידה מועטה, וככל הידוע ללא אספקת אמצעי לחימה וחימוש בהיקף נרחב או באיכות מתקדמת.⁴⁸

העימותים במזרח התיכון בעקבות הטלתה האזורית והיריבות העמוקה בין איראן והציר השיעי לבין המחנות הסוניים השונים הגבירו את הביקוש ליבוא הביטחוני

לאזור. מאז שנת 2011, כמעט כל מדינה באזור מצאה עצמה מעורבת במובן זה או אחר בהפעלת כוח צבאי לאורך זמן, בין בשטחה ובין מעבר לגבולותיה. איראן מעורבת במלחמות בעיראק, בסוריה, בתימן ובאפגניסטן; ערב הסעודית פתחה בשנת 2015 במערכה נגד החות'ים השיעים בתימן; מצרים מנהלת מערכה נגד 'המדינה האסלאמית' בשתי חזיתות – בחצי האי סיני ממזרח ובלוב ממערב; ומאע"ם – מדינת האמירויות הערביות המאוחדות (איחוד האמירויות) מעורבת בלחימתה של ערב הסעודית בתימן ובלחימתה של מצרים בסיני ובלוב.

בה בעת, מפת המעורבות של המעצמות העולמיות במזרח התיכון עוברת אף היא תמורות. ארצות-הברית, במגמה שהחלה בתקופת ממשל אובמה ונמשכת בהנהגתו של טראמפ, שואפת לצמצם את מעורבותה בסכסוכים המקומיים ואת השקעתה הישירה בהם. מנגד, רוסיה העמיקה את מעורבותה המדינית והצבאית באזור באמצעות התערבותה במשבר בסוריה, והיא צפויה להישאר ולהעמיק את התבססותה במרחב, תוך הרחבת הקשרים המדיניים והביטחוניים עם מדינות האזור. המשמעות היא שמדינות המזרח התיכון, המנהלות מערכות צבאיות פעילות נגד טרור וחתרנות, זקוקות כעת ביתר שאת לגיבוי מדיני וצבאי, לרבות אספקה רציפה ואמינה של אמצעי לחימה, והמעצמות רואות בביקוש זה פוטנציאל להגברת השפעתן והכנסותיהן. תחומי יצוא בולטים בסחר של המעצמות עם מדינות האזור הם נשק והקמת כורי אנרגיה גרעיניים. מצב זה עשוי להעלות את קרנה של סין בשני אופנים אפשריים. הראשון, ולהערכתנו גם הסביר מביניהם והרלוונטי למרבית מדינות המזרח התיכון, הוא שהיקף היצוא הביטחוני מסין למזרח התיכון ימשיך לגדול במקביל להיקף הסחר ולהיקף ההשקעות שלה באזור, והוא עשוי להתחרות בתחומים ייחודיים מסויימים ביצוא מארצות-הברית, מרוסיה וממדינות המערב, אך ללא איום של ממש על הדומיננטיות שלהן בתחום. האופן השני, שהוא במידת מה הסבר מתחרה אך גם משלים להסבר הראשון, הוא שחלופת הסחר הביטחוני עם סין (ואף יותר מכך, עם רוסיה) תשמש בידי מדינות האזור קלף מיקוח מול ארצות-הברית כיצואנית הנשק המובילה בעולם, כדי ללחוץ עליה לאשר מכירת נשק שהיא מטילה עליו מגבלות. בנתיב זה סביר יותר שיילכו מדינות כמו ערב הסעודית, איחוד האמירויות ומצרים, הקשורות בעבותות לארצות-הברית, כאשר הסיוע הצבאי והסחר הביטחוני שלהן עימה נתונים לעיתים לתנודות, משיקולי מדיניות שונים.

מגבלות מועטות יחסית על היצוא – מדינות המערב הדמוקרטיות מחילות מגבלות מדיניות ופוליטיות על מכירת מערכות נשק מתקדמות המבוקשות על ידי חלק ממדינות המזרח התיכון, משיקולי זכויות אדם ושיקולים אסטרטגיים (בריתות, סנקציות בינלאומיות). כך למשל, בארצות-הברית עדיין חלות מגבלות על מכירת כטב"מים תוקפים אפילו לחלק מבעלות בריתה במזרח התיכון, בעיקר משיקולי ציות לאמנת

MTCR. רק לאחרונה ניזום דיון בקונגרס על האפשרות שירדן ואיחוד האמירויות ירכשו כטב"מים תוקפים מארצות-הברית, לאור החשש שירכשו יכולות דומות מסין.⁴⁹ סין מצידה מצהירה כי היא מקדשת את עקרון הריבונות של מדינות וממשלותיהן, מתנגדת להתערבות חיצונית בעניינים פנימיים כגון זכויות אדם ואזרח, ומנהלת מערכות יחסים מקבילות עם גורמים רבים במזרח התיכון. כך למשל, סין מנהלת יחסים מדיניים ענפים, הכוללים מרכיבים צבאיים לא מבוטלים, הן עם איראן והן עם ערב הסעודית, שביניהן יריבות מרה. יתרה מזאת, סין נכונה למכור כטב"מים תוקפים לערב הסעודית, המנהלת מערכה נגד החות'ים בתימן. זאת, אף כי התקיפות הסעודיות כרוכות בפגיעה בבלתי מעורבים בהיקף נרחב. בעוד עובדה זו מעוררת תרעומת גדולה במערב ולחץ אזרחי ודיפלומטי על ממשלות המערב למנוע מכירת אמצעי לחימה לערב הסעודית, ידיה של סין אינן כבולות בשיקולים אלה.⁵⁰

לצד זאת נראה כי סין – ככל המדינות – מטילה על עצמה מגבלות מסוימות במכירת מערכות נשק טכנולוגיות, מטעמים ביטחוניים וכלכליים. על פי המשרד לביטחון הלאומי של סין, יש שלושה עקרונות מוצהרים ליצוא ביטחוני: האחד – סיוע לחיזוק יכולות ההגנה העצמית הלגיטימיות של הלקוח; השני – אי-התערבות בענייני הפנים של הלקוח; השלישי – הנשק לא יסכן את השלום והיציבות האזוריים והעולמיים.⁵¹ נוסף על כך, משיקולי שימור יתרונה הצבאי-טכנולוגי נמנעת סין מיצוא מערכות נשק מסויימות. כך למשל היא מעולם לא הכריזה על המטוס החמקן J-20 כמיועד ליצוא, וכן סביר להניח כי ישנם אמצעי לחימה מסווגים שסין מעולם לא אישרה את קיומם, לטובת שימור יתרונה האסטרטגי על פני יריבותיה. למרות זאת, היא נוטה לבצע שיתופי פעולה טכנולוגיים עם בעלות בריתה. כך למשל, ביולי 2017 הקימה סין על אדמת פקיסטן מרכז לשיתוף פעולה בטכנולוגיה צבאית, לטובת פיתוח משותף של אמצעי לחימה. בנובמבר 2017 פורסם כי תאגיד NORINCO הסיני ירחיב את שיתוף הפעולה שלו עם צבא מיאנמר.⁵² זאת, כחלק ממגמה של הקמת מרכזים נוספים כאלה לחיזוק תעשיות מקומיות בדרום אסיה – מרחב שבו סין רואה חשיבות אסטרטגית ביטחונית מהמעלה הראשונה, לנוכח היריבות רבת השנים עם הודו.⁵³

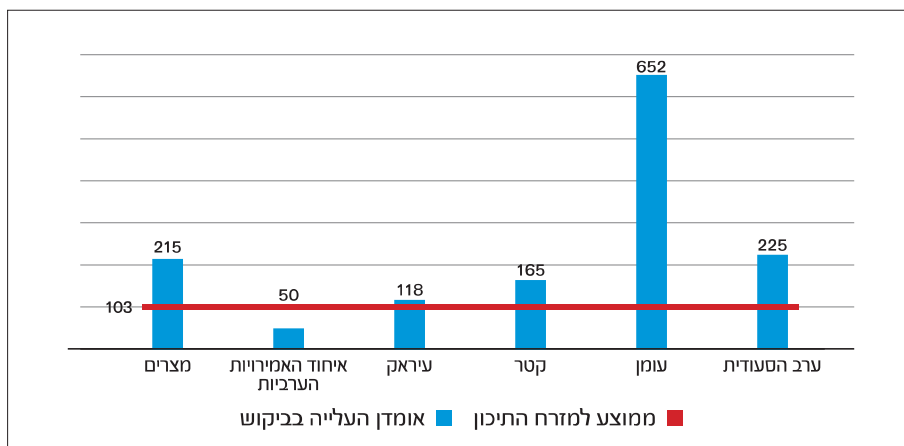
אטרקטיביות ביחס למתחרים – כמו במוצרים אחרים, מחיריהם של אמצעי הלחימה הסיניים נמוכים במידה רבה מאלה של מתחריהם במערב. לדוגמה, מחיר יחידה אחת של הכטב"מ האמריקאי MQ-9 Reaper הוא כ-15 מיליון דולר.⁵⁴ לעומת זאת, מחירו של הכטב"מ הסיני CH-4, בעל יכולות דומות לדגם האמריקאי, הוא כארבעה מיליון דולר בלבד. כטב"מ אמריקאי מסוג Predator יעלה כארבעה מיליון דולר, לעומת Wing Loong 1 סיני שיעלה כמיליון דולר בלבד.⁵⁵ בשני המקרים, תג המחיר הסיני נמוך פי ארבעה מזה האמריקאי. אף שהביצועים הטכניים של אמצעי הלחימה האמריקאיים עדיין עולים על אלו של מקביליהם הסיניים, יתרון המחיר יכול למלא תפקיד חשוב

מאוד בעיני לקוחות גם במזרח התיכון. נוסף על המחיר הכספי, סין הוכיחה כי היא גמישה באופן התשלום שהיא דורשת בעבור אמצעי לחימה. כך למשל ייצאה סין לתאילנד כלי רכב משוריינים בתמורה למזון מיובש, וכן ייצאה מערכות הגנה אווירית מסוג FD-2000 לטורקמניסטן ולאוזבקיסטן בתמורה לגז טבעי.⁵⁶

שיקולים מעכבים

אפיון הביקוש – המזרח התיכון כ"שוק כבוש" אך בעל תיאבון גובר. המשמעות של "שוק כבוש" היא שהצבאות הם הומוגניים יחסית, כך שהזרועות השונות של הצבא והמערכות השונות שהן מפעילות תואמות אלו לאלו; הדוקטרינות הצבאיות מבוססות על מערכות הלחימה ועל יכולותיהן; והמעטפת הלוגיסטית תלויה אף היא במדינות המקור לגבי חלפים, יועצים, הכשרות וכדומה. כמו כן, כטבעם של תהליכי בניין כוח, הם קושרים את הספק והלקוח במחויבות כלכלית וצבאית עמוקה וארוכת טווח. היות שכך, יחסי הסחר הביטחוניים הם פעמים רבות המחוללים והביטויים של יחסים מדיניים ואסטרטגיים בין המדינות הסוחרות. באופן זה, לאורך העשורים האחרונים שולטות יצואניות הנשק המובילות בעולם ובהן ארצות-הברית, רוסיה, בריטניה, צרפת וגרמניה על שוק אמצעי הלחימה המזרח-תיכוני. כך למשל, בין השנים 2013-2017, כ-50 אחוזים מיצוא הנשק האמריקאי היו למזרח התיכון – עלייה של כ-25 אחוזים מחמש השנים שקדמו להן. רוסיה הציגה ירידה של כ-7.1 אחוזים ביצוא הנשק בין השנים 2013-2017, בהשוואה לחמש השנים הקודמות שקדמו להן.⁵⁷

לצד זאת, הביקוש לאמצעי לחימה במזרח התיכון רק הולך וגובר, מאז פרוץ הטלטלה באזור בשנת 2011 והיווצרות סכסוכים פעילים במוקדים רבים במרחב. בחמש השנים בין 2013 ל-2017 עלה הביקוש לנשק במזרח התיכון בכ-103 אחוזים, בהשוואה לחמש השנים שקדמו להן. הביקוש של ערב הסעודית לבדה – שנייה רק להודו בהיקף יבוא הנשק בשנים הללו – עלה ב-225 אחוזים. פרט לערב הסעודית, הביקוש לאמצעי לחימה בקטר עלה בשיעור של כ-165 אחוזים, בעיראק עלה בכ-118 אחוזים, בעומאן כ-652 אחוזים, באיחוד האמירויות הערביות עלה בכ-50 אחוזים, וגם במצרים נרשמה עלייה לא מבוטלת של כ-215 אחוזים. אולם, גם בנסיבות אלו נשמרה האחיזה ההדוקה של היצואניות המובילות בשוק הנשק האזורי. ארצות-הברית ובריטניה המשיכו להיות היצואניות המובילות לערב הסעודית, עם יותר מ-80 אחוזים מסך היבוא של שתיהן. במצרים שולטות ארצות-הברית וצרפת בשוק בשיעור דומה.⁵⁸ על כן, בהתמודדות על השוק המזרח-תיכוני ניצבת סין מול מתחרים חזקים ומבוססים, ולפיכך תידרש לתחרות ארוכת טווח בשילוב מנופים כלכליים אזוריים ניכרים.

תרשים 4: העלייה בהיקף הביקוש לנשק במדינות המזרח התיכון בשנים 2013–2017, באחוזים (מקור: SIPRI)

אפיון ההיצע – הטכנולוגיה, כושר הייצור והביצוע מספקים אך עדיין לא תחרותיים. על פי הדוח של משרד ההגנה האמריקאי, איכותם של אמצעי הלחימה הסיניים עדיין נחותה ביחס לאמצעי לחימה מקבילים של ארצות-הברית ורוסיה. עם זאת, מגמות הפיתוח של התעשיות הביטחוניות הסיניות לצד ההשקעה המסיבית במחקר ופיתוח עשויות לבשר על צמצום הפער בעתיד, ואף על סגירתו. מלבד זאת, נעשו ניסויים מעטים בלבד בתוצרת הסינית בנסיבות מבצעיות, והאפקטיביות שלה צברה רק הוכחות ראשוניות בשדה הקרב. לכאורה יש בכך כדי לעכב את החדירה של אמצעי הלחימה הסיניים לשוק המזרח-תיכוני, הנהנה מתוצרת מערבית ורוסית מתקדמת שנבחנה בשדות הקרב בעיראק, באפגניסטן, באוקראינה ובסוריה. אולם, עשויה להיות בכך גם הזדמנות עבור סין, אם היא תשכיל לנצל את הסכסוכים הפעילים הרבים המתנהלים כיום באזור כדי לבחון את היכולת המבצעית של אמצעי הלחימה ולשווק אותם, כפי שעושה זאת למשל רוסיה מאז תחילת מעורבותה הצבאית הגלויה בסוריה בשנת 2015. ביטוי לקו המחשבה הזה בסין אפשר למצוא בדבריו של סונג ג'ונגפינג (Song Zhongping), בכיר לשעבר בצבא סין, אשר אמר כי עקב המחסור בפעילות מבצעית של הצבא הסיני, סין מוכרת אמצעי לחימה למדינות על מנת לבחון את היכולות המבצעיות שלהם על ידי אותם צבאות.⁵⁹

סיכום

ההתפתחות המואצת של סין בכלל ושל צבאה בפרט מביאה עימה פיתוח מואץ של התעשיות הביטחוניות, וחדירה הולכת וגוברת לשוק היצוא הביטחוני העולמי. אולם,

בהערכת פוטנציאל החדירה של אמצעי לחימה סיניים למזרח התיכון מסתמנות בפני סין הזדמנויות, לצד אתגרים ומכשולים לא מבוטלים. בין המעכבים הבולטים נמנים פערי איכות הנשק הסיני ומוניטין מבצעי בשדה הקרב אל מול מוצרי המתחרים, אשר נהנים ממעמד של ספקי נשק מועדפים גם במסגרת יחסים אסטרטגיים רחבים יותר. הגורמים המאיצים חדירת נשק מסין למזרח התיכון מקורם בביקוש גובר בשל תפוצת הלחימה באזור, היצע גובר של התעשיות הסיניות, יתרונות יחסיים במרכיבי עלות, בתחומים ייחודיים שבהם המתחרות מטילות על עצמן מגבלות סחר (כגון טילי קרקע-קרקע וכטב"מים) וביכולתה של סין לשלב יצוא ביטחוני במסגרת יחסי סחר וכלכלה רחבים וכוללים יותר, הנמצאים במגמת גידול. כך, שוק הנשק במזרח התיכון צפוי אומנם להמשיך להישלט על ידי הספקיות הגדולות ממדינות המערב ומרוסיה, אולם חדירתה של סין בתחומים ייחודיים צפויה להתרחב בהדרגה, יחד עם התרחבות האינטרסים שלה ופעילותה הכלכלית באזור.

התרחבות היצוא הבטחוני של סין למזרח התיכון תציב בהדרגה אתגר גובר לישראל ולצה"ל. ראשית, סין מספקת נשק לאיראן, מדינת אויב לישראל, אשר בתורה מעבירה אותו או את נגזרותיו האיראניות לידי שליחיה הלוחמים בישראל – חזבאללה, חמאס, הג'האד האסלאמי הפלסטיני ושלל המיליציות השיעיות הפועלות מטעמה באזור. שנית, מרבית אמצעי הלחימה הסיניים שיגיעו לאזור מצויים בשימוש בעיקר בצבא סין ופחות נפוצים בעולם, ולפיכך יש אתגר בהכרת יכולותיהם הטכניות והטכנולוגיות וביצועיהם, וביגיוש מענה אליהם. שלישית, בניגוד לאספקת נשק לאזור בידי ארצות-הברית, לסין אין חקיקה המחויבת לשמר את יתרונה האיכותי של ישראל, ולשתי המדינות אין ערוץ מוסדר לשיח בנושא חיוני זה. רביעית, יצוא סיני מוגבר בתחומים שבהם קיים יתרון יחסי של ישראל, כגון בתחום כלי טיס בלתי מאוישים, מגביר את התחרות מול פוטנציאל יצוא ישראלי כזה בעולם, ובכלל זה במדינות הסוניות הפרגמטיות.

על אף ההיקפים והתחומים המוגבלים כיום ביצוא הבטחוני של סין למזרח התיכון, המגמות בייצור אמצעי הלחימה ובסחר הביטחוני של סין מצביעות על פוטנציאל לשינוי גם בתחום זה, ומחייבות את ישראל להגביר את המעקב עליהן. על ממשלת ישראל לחתור לכינון ערוצי שיח עם ממשלת סין בנושא יצוא ביטחוני למזרח התיכון, שבאמצעותם תוכל לבטא את השקפתה ודאגותיה בנושא ולנסות לצמצם סיכונים עבודה. בה בעת, על ממשלת ישראל ומערכת הביטחון בישראל לכלול נושא זה גם בשיח האסטרטגי עם ארצות-הברית, ולהגיע להבנות משותפות באשר להתפתחות המגמות, פוטנציאל השפעתן על האינטרסים של שתי המדינות ותיאום מרכיבי המדיניות שלהן בנושא.

הערות

- 1 על פי הערכות, סין שוקלת להקים בסיס ימי נוסף בג'וואני, פקיסטן.
Rajeswari Pillai Rajagopalan, "A New China Military Base in Pakistan?", *The Diplomat*, February 8, 2018, <https://thediplomat.com/2018/02/a-new-china-military-base-in-pakistan/>
 - 2 Ben Lowsen, "The 19th Party Congress and Its Implications for the PLA", *The Diplomat*, November 14, 2017, <https://thediplomat.com/2017/11/the-19th-party-congress-and-its-implications-for-the-pla/>
 - 3 "Asia and the Middle East Lead Rising trend in Arms Imports, US Exports Grow Significantly, Says SIPRI", *SIPRI*, March 12, 2018, <https://www.sipri.org/news/press-release/2018/asia-and-middle-east-lead-rising-trend-arms-imports-us-exports-grow-significantly-says-sipri>
 - 4 Yitzhak Shichor, *The Middle East in China's Foreign Policy, 1949-1977*, August 23, 1979, pp. 168-170.
 - 5 Edward Tessen Tanaka, "China Enhances Military Capabilities with UAVs", *Patexia*, May 24, 2017, <https://www.patexia.com/feed/china-enhances-military-capabilities-with-uavs-20120524>
 - 6 Hassan El-Khawaga. "Egypt, China Sign Deal on Launching MisrSat 2", *El Balad News*, August 13, 2018 <<http://elbaladnews.net/egypt-china-signs-deal-on-launching-misrsat-2/>>
 - 7 Dylan Malyasov, "China Promotes New Anti-Tank Missile Carrier for Iraqi Armed Forces", *Defence-Blog*, March 22, 2018, <http://defence-blog.com/news/china-promotes-new-anti-tank-missile-carrier-iraqi-armed-forces.html>
 - 8 James Brandon Gentry, "China's Role in Iran's Anti-Access / Area Denial Weapons Capability Development," Middle East Institute, April 16, 2013, <http://www.mei.edu/content/china%E2%80%99s-role-iran%E2%80%99s-anti-access-area-denial-weapons-capability-development>
 - 9 "Lebanon/Israel: Hezbollah Hit Israel with Cluster Munitions During Conflict," Human Rights Watch, October 18, 2006, <https://www.hrw.org/news/2006/10/18/lebanon/israel-hezbollah-hit-israel-cluster-munitions-during-conflict>
 - 10 זרוע הים, "תפיסת אוניות נשק: לכידת ה'ויקטוריה'" 16 במארס 2011, http://www.navy.idf.il/1276-he/Navy.aspx#par_5
 - 11 Leonard S. Spector, "Chinese Assistance to Iran's Weapons of Mass Destruction and Missile Programs", Carnegie, September 13, 1996, <http://carnegieendowment.org/1996/09/12/chinese-assistance-to-iran-s-weapons-of-mass-destruction-and-missile-programs-pub-129>.
 - 12 "Treasury Targets Persons Supporting Iranian Military and Iran's Islamic Revolutionary Guard Corps", US Department of Treasury, July 18, 2017, <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/sm0125.aspx>.
 - 13 David Lague, "For China, Turkey Missile Deal a Victory even if it Doesn't Happen", *Reuters*, October 2, 2013, <https://www.reuters.com/article/us-china-turkey/for-china-turkey-missile-deal-a-victory-even-if-it-doesnt-happen-idUSBRE9910GN20131002>
ויורם עברון, "פזילה טורקית מזרחה: סוגיית מערכת ההגנה הסינית ומשבר היחסים עם נאט"ו", **מבט על**, גיליון 479, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 24 באוקטובר 2013.
 - 14 "Turkey Confirms Cancellation of \$3.4 Billion Missile Defense Project Awarded to China", *Reuters*, November 17, 2015, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-china-missile/turkey-confirms-cancellation-of-defense-system-project-awarded-to-china-idUSKCN0T61OV20151117>
- בהמשך, בדצמבר 2017 דווח כי טורקיה רכשה סוללות של מערכת ההגנה הרוסית מדגם S-400

- Ece Toksabay and Tuvan Gumrukcu, "Turkey, Russia Sign Deal on Supply of S-400 Missiles", *Reuters*, December 29, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-russia-turkey-missiles/turkey-russia-sign-deal-on-supply-of-s-400-missiles-idUSKBN1EN0T5>
- "Saudi Arabia Will License-Produce Chinese Armed Drones". *Quwa*, March 24, 2017 15
<https://quwa.org/2017/03/24/saudi-arabia-will-license-produce-chinese-armed-drones/>
- "China Military Power Report", Department of Defense, 2016, pp. 78. 16
 ש.ם. 17
- בשנת 2016 נכנסה סין לתוכנית החומש ה-13, שתהיה בתוקף עד שנת 2020. להרחבה ראו: 18
<http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201612/P020161207645765233498.pdf>
- Chris Buckley, "China, Sending a Signal, Launches a Home-Built Aircraft Carrier", *The New-York Times*, April 25, 2017, <https://www.nytimes.com/2017/04/25/world/asia/china-aircraft-carrier.html> 19
- Dylan Malyasov, "Qatar Parades Newly Acquired SY-400 Missile Systems", *Defense-Blog*, December 18, 2017, <http://defence-blog.com/news/qatar-parades-newly-acquired-sy-400-missile-systems.html> 20
- "China Military Power Report", Department of Defense, 2016, pp. 79. 21
- Franz-Stefan Gady, "China's Military Accepts First S-400 Missile Air Defense Regiment From Russia", *The Diplomat*, July 265, 2018, <https://thediplomat.com/2018/07/chinas-military-accepts-first-s-400-missile-air-defense-regiment-from-russia/>. 22
- "China Gearing up to Export HQ-9 Anti-Air Missiles", *Defense Industry Daily*, December 2, 2016, <https://www.defenseindustrydaily.com/china-gearing-up-to-export-hq-9-anti-air-missiles-05319/> 23
- Joseph Taylor, "Information Note – 2016 China Activities in Review", Universities UK International, February 16, 2017, <https://www.universitiesuk.ac.uk/policy-and-analysis/reports/Pages/Information-note-China-activities-2016.aspx> 24
- "China Military Power Report", Department of Defense, 2016, pp. 80-1. 25
- Franz-Stefan Gady, "China-Built World's Largest Amphibious Aircraft Makes Maiden Flight", *The Diplomat*, December 29, 2017, <https://thediplomat.com/2017/12/china-built-worlds-largest-amphibious-aircraft-makes-maiden-flight/> 26
- Oriana Pawlyk, "Eyeing Exports, China Shows Off New Fighter Variant", *Military*, December 28, 2016, <https://www.military.com/defensetech/2016/12/28/eyeing-exports-china-shows-off-new-fighter-variant>; Tony Osborne, "AVIC Begins FC-31 Export Drive", *Aviation Week*, November 8, 2015, <http://aviationweek.com/dubai-air-show-2015/avic-begins-fc-31-export-drive> 27
- Zhao Lei, "China Markets its FC-31 Fighter Jet at Paris Air Show", *China Daily*, June 20, 2017, http://www.chinadaily.com.cn/china/2017-06/20/content_29807499.htm 28
- Zhao Lei. "Unmanned Combat Drone to be Exported", *People Daily*, November 1, 2016, www.chinadaily.com.cn/china/2016-11/01/content_27233618.htm 29
- Kristin Huang, "Chinese Rainbow 4 Drones in Use by Foreign Powers Have 96PC Strike Rate in Combat Situations, Paper says", *South China Morning Post*, February 19, 2018, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2133818/chinese-rainbow-4-drones-use-foreign-powers-have-96pc> 30
- "Defense & Security News – China", *Army Recognition*, March 20, 2017, http://www.armyrecognition.com/march_2017_global_defense_security_news_industry/china_defense_ 31

- industry_will_deliver_300_wing_loong_ii_/_pterodactyl_ii_uavs_to_saudi_arabia_12003171.html
- Christopher Biggers, "UAE Revealed as Wing Loong II Launch Customer", *Jane's*, January 26, 2018, <https://www.janes.com/article/77379/uae-revealed-as-wing-loong-ii-launch-customer> 32
- Rawan Shaif and Jack Watling, "How the UAE's Chinese-Made Drone Is Changing the War in Yemen", *Foreign Policy*, July 29, 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/04/27/drone-wars-how-the-uaes-chinese-made-drone-is-changing-the-war-in-yemen/> 33
- "Isis Use of Hobby Drones as Weapons Tests Chinese Makers", *Financial Times*, December 10, 2017, <https://www.ft.com/content/82a29f96-c9e7-11e7-ab18-7a9fb7d6163e> 34
- Department of Defense, "China Military Power Report", 2016, pp. 80 35
- June Javelosa and Kristin Houser, "The Chinese Navy Has Unveiled Plans for a Futuristic New Warship", *Futurism*, February 13, 2017, <https://futurism.com/the-chinese-navy-has-unveiled-plans-for-a-futuristic-new-warship/> 36
- Liu Zhen, "China Aims for Nuclear-Powered Aircraft Carrier by 2025", *South China Morning Post*, March 1, 2018, <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2135151/china-aims-nuclear-powered-aircraft-carrier-2025> 37
- Department of Defense, "China Military Power Report", 2016, p. 80. 38
- Wasamon Audjarint, "Submarine Deal Shows Thailand's Growing Reliance on China", *The National*, June 1, 2017, <http://www.nationmultimedia.com/news/national/30316975> 39
- Gordon Arthur, "D&S 2017: Chinese Floats Whole Submarine Family for Export", *Shephard Media*, November 6, 2017, <https://www.shephardmedia.com/news/imps-news/ds-2017-chinese-floats-whole-submarine-family-expo/> 40
- "China Military Power Report", Department of Defense, 2016, p. 80. 41
- Franz Stefan-Gady, "China Unveils New Tank for Mountain Warfare", *The Diplomat*, November 2, 2016, <https://thediplomat.com/2016/11/china-unveils-new-tank-for-mountain-warfare/> 42
- Zhao Lei, "Land Forces Display Military Might at Arms Exhibition", *China Daily*, August 16, 2017, www.chinadaily.com.cn/china/2017-08/16/content_30683894.htm 43
- Erica S. Downs, "China-Middle East Energy Relations", Brookings Institute, June 6, 2013, <https://www.brookings.edu/testimonies/china-middle-east-energy-relations/> 44
- וואנג ג'ין, "מעורבות סלקטיבית: מדיניותה של סין במזרח התיכון אחרי 'האביב הערבי'", **עדכון אסטרטגי**, כרך 19, גיליון 2, המכון למחקרי ביטחון לאומי, יולי 2016, עמ' 99-101, <http://www.inss.org.il/he/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/Adkan19-2HEB.08.Jin.pdf> 45
- Shannon Tiezzi, "In South Sudan, China is Testing its Mediation Skills", *The Diplomat*, June 6, 2014, <https://thediplomat.com/2014/06/in-south-sudan-conflict-china-tests-its-mediation-skills/>; "China to Send Special Envoy to Africa Over South Sudan Crisis", *Reuters*, July 20, 2016, <https://www.reuters.com/article/us-southsudan-security-china/china-to-send-special-envoy-to-africa-over-south-sudan-crisis-idUSKCN1000QP> 46
- Chris Alden and Yu-Shan Wu, "Fact Sheet: China-Africa Relation", South African Institute of International Affairs, February 2017, <http://www.saiia.org.za/opinion-analysis/factsheet-china-africa-relations>. 47
- Eleanor Albert, "China in Africa", Council on Foreign Relations, July 12, 2017, <https://www.cfr.org/backgrounder/china-africa> 48
- Jeremy Herb, "Lawmakers Press Trump to Approve Ddrone Sales to Jordan, UAE", *CNN*, 49

- April 17, 2017, <https://edition.cnn.com/2017/04/17/politics/congress-sales-drones-jordan-uae-trump/index.html>
- Geoff Dyer, Mark Odell and Henry Mance, "US Reins Back Support to Saudi Arabia's Campaign in Yemen", *Financial Times*, December 14, 2016, <https://www.ft.com/content/17d7bccc-c192-11e6-81c2-f57d90f6741a>; Jennifer Rankin, "EU Under Mounting Pressure to Ban Arms Sales to Saudi Arabia", *The Guardian*, October 26, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/oct/26/eu-under-mounting-pressure-to-ban-arms-sales-to-saudi-arabia>
- Chen Qingqing, "China Rising in Arms Trade", *Global Times*, October 8, 2017, www.globaltimes.cn/content/1069317.shtml
- Jon Grevatt, "NORINCO and Myanmar Look to Boost Collaboration", *Jane's*, November 29, 2017, <https://www.janes.com/article/76020/norinco-and-myanmar-looks-to-boost-collaboration>
- Aadil Shadman, "China Opens a Technology Transfer Center in Pakistan", *Pro Pakistani*, July 14, 2017, <https://propakistani.pk/2017/07/14/china-opens-technology-transfer-center-pakistan/>
- Jeremy Page and Paul Sonne, "Unable to Buy U.S. Military Drones, Allies Place Orders With China", *The Wall Street Journal*, July 17, 2017, <https://www.wsj.com/articles/unable-to-buy-u-s-military-drones-allies-place-orders-with-china-1500301716>
- המחירים מתייחסים לכטב"מ עצמו ולא כוללים את תחנות השליטה הקרקעיות או את המטענים הייעודיים השונים. להרחבה: Adam Rawnsley, "Meet China's Killer Drones", *Foreign Policy*, January 14, 2016, <https://foreignpolicy.com/2016/01/14/meet-chinas-killer-drones/>
- Mao Yao, "In-Depth: How China Becomes Third-Largest Supplier of Weapons Worldwide?", *China Military Online*, February 27, 2018, http://english.chinamil.com.cn/view/2018-02/27/content_7953754.htm.
- , "Asia and the Middle East Lead Rising Trend in Arms Imports, US Exports Grow Significantly, Says SIPRI", *SIPRI*, March 12, 2018, <https://www.sipri.org/news/press-release/2018/asia-and-middle-east-lead-rising-trend-arms-imports-us-exports-grow-significantly-says-sipri>.
- "Asia and the Middle East Lead Rising Trend in Arms Imports, US Exports Grow Significantly, Says SIPRI", *SIPRI*, March 12, 2018, <https://goo.gl/mQzYWw>.
- Huang Tingting and Yang Sheng, "PLA Exhibition Takes Off", *Global Times*, July 24, 2017, <http://www.globaltimes.cn/content/1057704.shtml>.